

אברהם גולדפרדן

מאת אברהם צ. בן יהודה [אידלזון]

השקפה, 7 בפברואר 1908, עמ' 1-2.

הגיעה השמועה המעציבה כי מת מיסד החזיון היהודי ז'רגוני אברהם גולדפרדן.

והנה אף שכל העתוננים היהודים ואחדים מהעתוננים לא יהודים ספרו אחר מטתו של הנפטר מאורעות חיו, אבל כפי המנהג, רק באופן שטחי. – פה נולד, פה חי ופה מת וכדומה. נשאר לפי דעתי מקום לדבר על איש כזה, כיוצא מן הכלל, ולהסתכל מעט בדמותו.

גולדפרדן היה, כאמור, מיסד החזיון היהודי בשפת הגלות. עתה, אחר שלושים שנה, קל מאד לאיש יהודי להוציא מלה זו – חזיון – מפיו כאלו הדבר רגיל לו, ואפילו לירושלמי! אבל אז, לפני דור שלם, עוד טרם ידוע היה פירוש המלה הזאת, לא רק ליהודי ירושלם, אלא גם ליהודי רוסיה ורומיניה ולכל בני הגלות בחצי אסיה. ואז קשה היה מאד להבין ענין זה למה נברא; כי מלבד מעשי פורים ושחוק של משחקי פורים, שהיה רק כדי לבדח את ההמון ביום שמחויבים בו בשחוק ובמשתה, וגם במשתה המביאה לידי שכרות, כידוע... אבל מלבד היום הגדול הזה, הלא ישב היהודי בתעניות ובסגופים ובצרות, ונפשו מרה לו. כל ימות השנה יושב ומתאבל על גלות העם ועל גלות השכינה, ומה לו לשחוק של הוללות כמו המשחק? ממציאות צד אחר, כי יש עוד סוד מלבד פשט המשחק. כלומר, כי יש עוד מושג החזיון, מזה לא ידע היהודי הגלותי. מפני כי מעולם לא ראה חזיון אחר מלבד זה של משחקי פורים. ובכן לא ידע כי יש הבדל גדול בין "משחק" ל"חזיון"! ואין הולכים אחרי החצונית אלא העקר הוא תוכן הדבר; במה אחת משמשת לשתי פנים, לדבר שחוק והוללות, ולדבר שתכנו רציני. גדול ורם ומשפיע על מהלך הרוח על כל האדם באשר הוא אדם! – כי לא נבראה הבמה לשחק בלבד כי אם לבכיה. – את כל זה לא ידעו בני הגלות. ולכן האמינו במה שראו וידעו – את הצד הטפל המגוחך שבדבר ולכן – גזרו על המשחקים המביאים לקלות ראש והתירום רק ביום הפורים. –

כך היה עד גולדפרדן.

ואיך בא הוא ליסד חזיון? – איך עלה בדעתו של בן הגיטו ליסד דבר שרק מפני השמועה ידע, ולא ראהו מעולם? ואיך הרהיב בנפשו עוד לברא דבר חדש, המתנגד למקובל בעם? –

שאלה היא שקשה מאד להשיב עליה: וכל מה שטרח בעל המאמר ב"אסט אונד ווסט" למצא את הסבה הנכונה לא עלתה, לפי דעתי, בידו. כי מי שיודע טבע העם להחרים את כל דבר חדש המתנגד להמקובל, יודה, כי לא שעמום בעלי העסקים והכסף אז בבוקרשט הביאהו לברא "משחק" שיהיו יכולים לבלות את זמנם, וכן לא ענינים אחרים – אלא, אם צדק מקס נורדוי במה שאומר כי גאון נקרא רק זה שבורא דבר חדש שלא היה עוד לעולמים, וכי מתאמץ הבורא להוציא ולפרסם את ברואיו בעולם למרות המכשולים, וכי למפעל זה נמצאים אחרי כן כשרונות (טלנט), שמפתחים

ומרחיבים ומפיצים רעיון זה בין העם עד שמקבל סוף סוף הוא עליו, וברבות הימים נעשה למקובל אשר אם יבא איש לגעת בו מיד קופצים עליו בחרמות ומלחמה. אם צדק מפשט [צ"ל משפט] תמוה זה, אז נוכל כי כל זה היה לגולדפדן! הגע בעצמך: בן הגיטו מרהיב בנפשו עוז לפרץ גדר ולהכניס דבר חדש! — בתחלה שחקו עליו וקראו לו "משחק של פורים". אך אחרי עבר ימים מעטים, כאשר הלך גולדפדן הלך וגבר, נרתעו לאחור, ואז עשו המעשה הידוע לדאבון לב כל איש ישר: גזרו עליו והתרו בו שיחדל—ולא, הלכו ומסרו אותו לרשות....

זאת היתה באמת "מפלה גדולה". כי על ידי זה נפל גולדפדן בלי קום. בסגירת בית-חזיונו באודיסה נסגר גם מקור רוחו. סרה ממנו רוחו הקדוש לו, — ומת.— אם אני אומר מת, אין רצוני בזה את מיתתו עתה בניו-יורק, "שיהודים למאות ולאלפים" הלכו לגמל לו החסד האחרון, החסד של אמת—לא! חסד של אמת זה בא כבר מאוחר כי גולדפדן מת מיתה רוחנית כבר לפני עשרים שנה, ביום סגירת בית-חזיונו.

ואתם קוראים חביבים, אל תשתוממו בזה; אצלינו היהודים הכל אפשר. אפשר למית מיתה רוחנית וישאר הגוף כמו מכונה מלאכותית. וכמה משוררים וחוזים, חכמים וסופרים, צצו בקרבנו, שיכולים היו להיות לברכה לעמם, אבל מפני איזו סבה מתו. איזו סבה המיתה את רוחם לעולם — והם, כלומר גופם עוד חי וקים וממלא את תפקידו.

ומי יודע מספר להגופים הללו, המתהלכים בקרבנו, ומדברים אנחנו עליהם כאלו [צ"ל כאילו] כבר לפני דור חיו: פלוני כתב ושר וחזה כבר בעת שאבותינו לא הגיעו עוד לפרקם, ועתה — נעשה פלוני המשורר לחנוני ופלוני הסופר לסרסור ואלמוני החכם — לשנורר פשוט! וכן הלאה....

מחזה עצוב הוא בקרב עמנו, ובפרט בדורות האחרונים, שכמעט שום בעל רוח לא השלים את שנותיו, לא הוציא את רוחו, לא השלים מפעל שהתחיל בו, ואם ברא — לא ברא אלא ספק בעל חיים, ננס!

והוא הדין עם מיסד החזיון היהודי, תולדת רוחו זאת [עמ' 2] פניה. כיצד? האם לא ננס מעורר שחוק מר, מתנונן [אולי: מתנוון?] והולך? והוא המוליד בעמו? — אומרים: כאבות כבנים, אבות בריאים — בנים בריאים, ואב זה שמוצאו מן הגיטו הנרפשה והמתועבה — זאת הגיטו הרומינית, שלא היו לו לא ילדות ולא חנוך, שלא קרא ולא שנה, שלא ראה ולא ידע מאומה מן החיים הבריאים הטבעים.

גאון היה אבל רוחו לא מצא מקום להתפתח כבן עמו למשל, כ"מאיר - בר". ומי יודע, לו היה לגולדפדן תנאי החיים כלבן עמו "מאיר-בר", לו היו גם לו אבות עשירים יושבים בברלין מחוץ לגיטו ונהנים מן החיים כצורך האדם, אם לא נעשה הוא לנו מה שהיה "מאיר-בר". אבל חזרה השאלה: ההיה אז גולדפדן לנו? האם לא היה הולך הוא בעקבות כל הבוגדים בעמם?

איך שיהיה, היו אז בריאותיו בני קימים ומלאים חיים כאותם של "ריכרד וגנר" ושל "ורדי".

ביחוד היו לגולדפדן אותם הכשרונות כמו ל"וגנר"; כמוהו היה גם הוא המשורר מחבר החזיונות, ועושה גם הוא המנגינות להם, ומביאם ומציגם על הבמה בעצמו, ומעמיד תלמידים לפי רוחו וסגנונו. אבל — איזה הבדל גדול — כאיש — וצלו.

וזה האסון הלאומי שלנו, יען כי חיינו אינם חיים רק צל החיים, לכן גם רוחנו איננו בריא וחזק, ובעלי רוחנו הם רק צל אנשים.

וכגורל כל ה"גאונים" שלנו היה גם גורל אברהם גולדפדן. וגאון היה בלי ספק. איש עוסק ב"הוצמך" ב"מכשפה" ב"בבה יכנה", בשטות וברפש הגיטו, ופתאום והנה חוזה מחזה כ"שולמית" כ"בר כוכבא" ו"ימות המשיח", כאברהם מפו בשעתו; מפו זה צומח על גל הרפש של רחוב היהודים בסלבודקה ועוסק בקבלה ובשדים, ופתאום — "אהבת ציון" "אשמת שמרון", אהבה ממשית של בשר, ציון וירושלם של העולם התחתון, והרים ועמקים וריח השדות והכרמים, וזמירות רועה הצאן של בשר מתגעגע אל אהובתו (לא השכינה כביכול...)

איך בא לידי זה? — איך באו בני הגיטו, שלא ראו מעולם את הטבע, שלא ראו מעולם איש בעל קומה זקופה, בעל עורקים מצוקים במבט לנכח וחודר — לתאר בדמיונם גבורים! כלומר גוברין יהודאין בעלי זרועות של גשם, בעלי ידיים, ולא רק בעלי קול, והעקר, איך באו לארץ ישראל? — אלה שלא ראו את התנ"ך בצורתו האמיתית, ובמלואו, מלבד הקטעים ושברי פסוקים המובאים בתלמוד. והנה באים אלה שנקראו משגעים וחוטאים לוקחים את הטפוסים של העבר, שנתקדשו למלאכי עליון, פושטים מעליהם את קליפתם המקובלת ועושים אותם לאנשים פשוטים לבני אדם כמונו!

ומי יספור את הפנינים הלקוחים מאוצר העם, רק מי שראה פעולותיו הנעימות של גולדפדן על ההמון יודע עד כמה היתה נפשו לקוחה מנפש העם. נעימותיו בחזיונות הנזכרות המה הד קול לב העם. ולמרות החדוש הזה שלא שערו אבותינו נקשר העם בעבותות אהבה וחבה לגולדפדן.

גאון היה, מחדש דבר שלא היה עדיין לעולמים, אבל — יהודי, בן לאותה האומה, שחייה אינם חיים, שלחיה אין עונג החיים, אין הוד החיים, ואין זיו החיים, חיים שחסר להם הדבר היותר הכרחי — הטבע!

אומה שגדוליה אינם גדולי קרקע אלא תלוש! וזכורני, פעם נפגשתי בסופר ידוע בישראל, במר ראובן בריינין, בא מהכנסיה שבבזל, והתחיל לספר בשבחו של העם ובשבח גדוליו, וגאונים, והנה בתוך דבריו נזרק מפיו השם: גולדפדן, נבהלתי, כי חשבתי אולי התעורר וקם לתחיה רוחנית על ידי התחיה הלאומית החדשה — התעורר וברא חזיון חדש, "ימות המשיח" חדש, והציגו לפני הקהל — שליחי הצבור היהודי. כיצד יחיו אז לאחר שתמלא תקותם וזה בודאי ילהיב את רוח המנהיגים והשליחים ויתחדש ויתחזק תקותם ורצונם:

אבל לא! — "נפגשתי בגולדפדן השוטה" — כך ספר אותו חכם — "דברתי אתו שעה קלה ועשה עלי רושם של איש בור גמור ומגושם, שלא קרא מימיו אף ספר אחד".

ומה הוא עושה בכנסיה? שאלתיו.

מה שעושה? מה שעושות כל הבריאות הנפסדות ממין זה — והרבה יש ממין זה הכנסיה —
שנוררן! — שנוררן! שנוררן!! — אלה גאוניך ישראל!
ואולי צדק זנגויל בדבריו ב"מלך השנוררים", כי — אבל די לדבר!